

ЗАХАВАННЕ КУЛЬТУРНЫХ ЗДАБЫТКАЎ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ПРАЗ ТЭХНАЛОГІІ ШТУЧНАГА ІНТЭЛЕКТУ

Ахрыева М.Р.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

У артыкуле разглядаецца ўплыў штучнага інтэлекту на развіццё беларускай мовы, падкрэсліваецца, як інтэлектуальныя тэхналогіі могуць спрыяць яе захаванню і папулярызацыі. Звяртаецца ўвага на выкарыстанне анлайн-слоўнікаў, інтэрактыўных навучальных платформ і сінтэзатараў маўлення, якія садзейнічаюць большай даступнасці і актуальнасці сучаснай беларускай мовы ў сусветнай інфармацыйнай прасторы.

Штучны інтэлект (ШІ) – гэта сфера, якая хутка пашыраецца, змяняе наша жыццё і фарміруе будучыню тэхналогій, без чаго зараз не абысцця нікому. Па сутнасці, ШІ – машына, што можа вучыцца на чалавечым вопыце і выконваць задачы падобна чалавечаму розуму. Прадукты на аснове ШІ сталі неад'емнай часткай сучаснага грамадства ад забеспячэння віртуальных памочнікаў, такіх як Siri ці Alexa, да паляпшэння здароўя, дапамогі ў навучанні ці працы і многае інш.

Сістэмы ШІ здольны без чалавека выконваць разнастайныя аперацыі і дзеянні, як простыя, так і складаныя: распазнаванне маўленчых каманд або ідэнтыфікацыя аб'ектаў на малюнку, гульня ў шахматы, навучанне, кіраванне аўтамабілем і г. д. Смарт-дамы, разумныя гарады (праект, які цяпер развіваецца ў нашай краіне), а таксама галасавыя памочнікі – гэта прыклады выкарыстання ШІ ў звычайным жыцці і бытавой сферы. Калі глядзець з шырокай перспектывы, сучасная дыягностыка, медыцына і фармацэўтыка, машынабудаванне, земляробства і нават даследаванні ў космасе – усё гэта сёння цяжка ўявіць без інтэлектуальных тэхналогій [1].

Мова – гэта складаная знакавая сістэма, якая з'яўляецца найважнейшым сродкам зносінаў паміж людзьмі і адрознівае чалавека ад іншых жывых істот. Адна з важных функцый, якую мова рэалізуе, – гэта этнічная, якая заключаецца ў тым, што мова з'яўляецца сімвалам нацыі, захавальніцай гісторыі кожнага народа, яго культуры [2, с. 4]. У час прагрэсу ў рэалізацыі гэтай функцыі актыўна дапамагаюць тэхналогіі ШІ, і зараз мы пакажам, як гэта адбываецца.

Агульнавядома, што на прастарах інтэрнэта ёсць мноства анлайн-энцыклапедыі і слоўнікаў, прыдатных для знаёмства з беларускай мовай і культурай. Напрыклад, "Гістарычны слоўнік беларускай мовы" (slounik.org) [3] – гэта анлайн-рэсурс, які з'яўляецца каштоўным інструментам для вывучэння беларускай літаратуры, культуры і гісторыі. У ім сабраны гістарычныя назвы, географічныя аб'екты і культурныя артэфакты, знакавыя для нашай краіны, што дазваляе карыстальнікам не толькі паглыбляць свае веды, але і зразумець вялікую каштоўнасць беларускай спадчыны. Адной з асноўных пераваг гэтага слоўніка з'яўляецца дакладнасць і аўтэнтычнасць прадстаўленай інфармацыі. Інтуітыўны інтэрфейс робіць пошук неабходнай інфармацыі хуткім і зручным, што спрыяе эфектыўнасці адукацыйнага працэсу. Аднак варта адзначыць, што рэсурс можа быць абмежаваны ў колькасці слоў і тэрмінаў, асабліва сучасных, што можа ствараць пэўныя цяжкасці для карыстальнікаў у пошуку патрэбнай інфармацыі. Мы лічым, што з развіццём лічбавых слоўнікаў і бібліятэк, стандартныя даследаванні становяцца даступнымі не толькі для спецыялістаў, але і для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй і культурай Беларусі. І гэта, бессумненна, садзейнічае развіццю і захаванню мовы і культуры нашага народа.

Параім разнастайныя дадаткі для вывучэння моў, напрыклад, "LinGoPlay", што прапануе гейміфікаваны падыход у авалоданні мовай. Падобныя дадаткі, створаныя на аснове ШІ, прапануюць карыстальнікам мноства гульняў і заданняў, што робіць навучанне не толькі карысным, але і нязмушаным і цікавым. Сярод сваіх пераваг яны маюць шырокую даступнасць для розных узростаў, а таксама дазваляюць атрымліваць веды ў інтэрактыўным фармаце, што асабліва прывабна для моладзі. Аднак недахопам можна лічыць тое, што для людзей старэйшага ўзросту або тых, хто ўжо мае пэўны ўзровень ведаў, такі фармат можа не даваць дастатковай глыбіні патрэбнай інфармацыі. Таксама звернем увагу, што спецыяльных дадаткаў для вывучэння беларускай мовы вельмі мала, і існуе патрэба ў распрацоўцы такіх рэсурсаў.

Зараз можна знайсці мноства сайтаў, якія, дзякуючы ШІ, прапануюць дапамогу ў напісанні тэкстаў на розных мовах, у тым ліку і на беларускай, і служаць карыснымі рэсурсамі для школьнікаў і студэнтаў. Такія прадукты прадстаўляюць розныя тэкставыя фрагменты, парады па структураванні навуковых ці іншых прац, якія дазваляюць навучэнцам ствараць уласныя работы. Тут можна атрымаць не толькі дапамогу ў самім напісанні, але і развіць навыкі пісьмовага маўлення. Аднак варта таксама згадаць, што выкарыстанне гэтых рэсурсаў можа прывесці да

плагіату, калі студэнты не імкнуцца да самастойнай працы. Таму нельга злоўжываць выкарыстаннем такіх інтэлектуальных прадуктаў.

У агульным, усе прадукты на аснове ШІ, якія можна выкарыстаць для вывучэння беларускай мовы, а таксама беларускамоўныя інтэрнэт-выданні (электронныя газеты, часопісы), разнастайныя беларускамоўныя энцыклапедыі (напрыклад, тая ж Вікіпедыя па-беларуску), электронныя бібліятэкі (Беларуская палічка і інш.) садзейнічаюць захаванню культурных здабыткаў беларускай мовы, прапануючы карыстальнікам мноства магчымасцей для азнаямлення з нашай краінай з усіх бакоў. Такія сервісы, якія звычайна знаходзяцца ў сетцы ў адкрытым доступе, робяць значны ўплыў на моўную і культурную спадчыну нашага народа. Хоцацца падрабязней спыніцца на дзвюх цікавых прадуктах, заснаваных на ШІ, што, на нашу думку, таксама садзейнічаюць развіццю беларускай мовы. Гэта сінтэзатар беларускага маўлення і тэхналогія распазнавання старажытных тэкстаў. Гэтыя інтэлектуальныя прадукты адкрываюць новыя магчымасці для вучоных і даследчыкаў мовы, школьнікаў і студэнтаў, а наша родная мова працягвае развівацца.

Сінтэзатар беларускага маўлення – гэта праграмнае забеспячэнне, якое пераўтварае тэкст у натуральны гукавы маўленчы паток. Сярод галоўных пераваг гэтай тэхналогіі – магчымасць работы з шырокім спектрам тэкставых матэрыялаў. Гэта могуць быць літаратурныя творы, навіны, адукацыйныя матэрыялы і нават інструкцыі. Сінтэзатар дапамагае, напрыклад, ствараць аўдыёверсіі класічнай беларускай літаратуры, што робіць яе больш даступнай для шырокай аўдыторыі, уключаючы людзей з абмежаванымі магчымасцямі альбо тых, хто проста аддае перавагу слухаць, а не чытаць. Такім чынам, сінтэзатар актыўна спрыяе распаўсюджванню беларускай мовы сярод жыхароў краіны і беларусаў за яе межамі, уключаючы маладых людзей, якія маглі б зацікавіцца роднай мовай і культурай. Акрамя таго, важнай функцыяй сінтэзатара з’яўляецца яго здольнасць адаптавацца пад розныя стылі маўлення, тон і нават акцэнт. Гэта робіць яго не толькі адукацыйным інструментам, але і сродкам для культурнага развіцця людзей [4]. Таксама звернем увагу на магчымасць слухаць тэксты на роднай мове, што, на наш погляд, з’яўляецца неацэнным фактарам для захавання культурных здабыткаў беларускай мовы сярод маладых карыстальнікаў.

Тэхналогія распазнавання старажытных тэкстаў – гэта яшчэ адна інавацыя на аснове тэхналогій ШІ, якая здольна захаваць беларускую культуру. У многіх універсітэтах і даследчыцкіх інстытутах прагрэсіўна развіваюцца метады, якія спалучаюць апрацоўку натуральнай мовы з машынным навучаннем, каб распазнаваць і лічбаваць старажытныя тэксты, якія могуць быць напісаны ў розных формах (рукапісах, старых кнігах), але часта з’яўляюцца важнымі гістарычнымі дакументамі, якія нясуць каштоўную інфармацыю аб культуры, мове і жыцці беларусаў на працягу стагоддзяў. З дапамогай тэхналогіі распазнавання старажытных тэкстаў даследчыкі могуць пераўтвараць фатаграфіі старых рукапісаў у лічбавыя фарматы, што робіць іх даступнымі для шырокай публікі. Такая тэхналогія аблягчае даследаванні гісторыкаў ці мовазнаўцаў, якія могуць вывучаць гэтыя матэрыялы аддалена. Тэхналогія таксама спрыяе зваротнаму вывучэнню старажытнай мовы. Напрыклад, праз распазнаванне тэкстаў, якія напісаны на старабеларускай мове, можна вызначыць адрозненні ў параўнанні з сучаснай, яе адметнасці [1].

Такім чынам, сінтэзатар беларускага маўлення і тэхналогія распазнавання старажытных тэкстаў з’яўляюцца важнымі інструментамі ШІ для захавання і развіцця беларускай культуры. Яны таксама ствараюць мноства новых магчымасцей для адукацыі, навукі і нават творчасці. Наогул усё, што звязана са штучным інтэлектам (тэхналогіі, моўныя праграмы, дадаткі, сінтэзатары маўлення і т. п.), можа заахвоціць маладых людзей, прымусіць іх адчуваць сваю нацыянальную ідэнтычнасць і цікавіцца беларускай культурай. Даступнасць такіх тэхналогій дае магчымасць больш шырокаму колу людзей падключыцца да культурнай спадчыны краіны, што з’яўляецца неабходным у час глабалізацыі. Беларускаямоўныя прадукты на аснове ШІ спрыяюць развіццю адукацыі, навукі на беларускай мове, што з’яўляецца важнымі аспектамі для захавання нацыянальнай ідэнтычнасці.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. *Сістэмы штучнага інтэлекту (ШІ) ў сучасным свеце [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://elib.belstu.by/handle/123456789/20969>. – Дата доступу: 19.03.2025.*
2. Албут, А. А. *Беларуская мова (прафесійная лексіка): вучэб.-метады. дапаможнік. У 3 ч. Ч. 1 : Агульныя звесткі пра мову* / А. А. Албут, Н. Я. Пятрова. – Мінск : БДУІР, 2023. – 138 с.
3. *Гістарычны слоўнік беларускай мовы [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://slounik.org/hsbm/I14_9. – Дата доступу: 19.03.2025.*
4. *Сінтэзатар беларускага маўлення [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: [<https://bnkorporus.info/fanetyka.html>]. – Дата доступу: 19.03.2025.*